

Stanisław Krawczyk

**i Gust
prestiż**
O przemianach polskiego
świata fantastyki

Wydawnictwo Naukowe Scholar
Warszawa 2022

Recenzje:

prof. dr hab. Przemysław Czapliński

dr hab. Przemysław Kisiel, prof. UEK

Korekta:

Sylwia Mosińska

Projekt okładki:

Julia Karwan-Jastrzębska

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o., Warszawa 2022

ISBN 978-83-66849-57-0

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa

tel./fax 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91

dział handlowy: jak wyżej w. 108

e-mail: info@scholar.com.pl

www.scholar.com.pl

Skład i łamanie: *Andrzej Kaczmarek*

Printed in Poland

Spis treści

Wprowadzenie	9
---------------------------	---

Część I. Fantastyka

Rozdział 1. Krótka historia fantastyki w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych	19
1.1. Czym jest literatura fantastyczna?	20
1.1.1. Fantastyka jako zbiór motywów i zestaw utworów	21
1.1.2. Pojęcie gatunku: perspektywa strukturalna	24
1.1.3. Pojęcie gatunku: perspektywa dyskursywna i społeczno-kulturowa	26
1.2. Jak badać historię fantastyki w ujęciu społeczno-kulturowym? ..	29
1.3. Wczesny rozwój literatury fantastycznej	32
1.4. Powstanie i konsolidacja gatunków <i>science fiction</i> i <i>fantasy</i>	39
1.4.1. Początki fantastyki naukowej	39
1.4.2. Początki <i>fantasy</i>	46
1.5. Dominacja fantastyki amerykańskiej	50
1.5.1. Globalny kontekst powojennej prozy fantastycznej	50
1.5.2. Wybrane tendencje fantastyki anglosaskiej w drugiej połowie XX wieku	52
1.6. Podsumowanie	56
Rozdział 2. Fantastyka w Polsce do 1990 roku	58
2.1. Od utopii do katastrofy. Okres przedfantastyczny i wczesna fantastyka	60
2.2. Od podporządkowania do sprzeciwu. Fantastyka w PRL	63
2.3. Społeczny kontekst powojennej literatury fantastycznej	68
2.3.1. Rola państwowej polityki edukacyjnej i kulturalnej	68
2.3.2. Autonomizacja środowisk fanowskich	71
2.3.3. Socjodemograficzna charakterystyka fanów	75
2.3.4. Socjodemograficzna charakterystyka twórców fantastyki ..	77
2.3.5. Oficjalna i nieformalna działalność wydawnicza	83
2.4. Podsumowanie	87

Rozdział 3. Fantastyka w Polsce w latach 1990–2012	88
3.1. Upolitycznienie i odpolitycznienie. Polska fantastyka po 1990 roku	90
3.1.1. <i>Science fiction</i>	90
3.1.2. <i>Fantasy</i>	94
3.1.3. Relacje między <i>science fiction</i> i <i>fantasy</i>	99
3.2. Społeczny kontekst współczesnej polskiej fantastyki	101
3.2.1. Wyłonienie się rynku książki	101
3.2.2. Wzrost liczby przekładów na polskim rynku fantastyki ...	102
3.2.3. Autonomia instytucjonalna. Czasopisma i nagrody literackie	108
3.2.4. Cechy socjodemograficzne twórców fantastyki po 1989 roku	112
3.2.5. Dynamika działalności fanowskiej i czytelnictwa	117
3.2.6. „Wyobraźnia po prawej stronie”	119
3.3. Podsumowanie	121
Część II. „Fantastyka”	
Rozdział 4. Podstawy badań nad dyskursem czasopisma	127
4.1. Zarys historii „Fantastyki”	130
4.2. Redaktorzy naczelni	134
4.3. Gust inteligencki i gust popularny	136
4.4. Metodologia	142
4.4.1. Dyskurs i analiza dyskursu	142
4.4.2. Dobór materiału i procedury badawcze	143
4.5. Podsumowanie	146
Rozdział 5. Selekcja i segregacja w wypowiedziach o literaturze fantastycznej	147
5.1. Wzór selekcyjny. Opozycja fantastyki i literatury prawomocnej ..	151
5.1.1. „Getto”. Zamykanie i otwieranie pola fantastyki	152
5.1.2. „Główny nurt”. Podważanie wartości literatury prawomocnej	157
5.1.3. Poza dyskursem getta i głównego nurtu	164
5.1.4. Selekcyjna rola pojęć getta i głównego nurtu	168
5.2. Wzór segregacyjny. Opozycja fantastyki problemowej i rozrywkowej	170
5.2.1. Wieloznaczność rozrywki	170
5.2.2. Fantastyka problemowa jako odpowiedź	175
5.3. Podsumowanie	177

Rozdział 6. „Fantastyka” wobec problemów sfery publicznej	181
6.1. Funkcje fantastyki: perspektywa inteligencka i popularna	184
6.1.1. Zadania poznawcze i społeczne	184
6.1.2. Funkcje afektywne	188
6.2. PRL – negatywny punkt odniesienia	191
6.3. Konserwatyzm religijny i bioetyczny	197
6.4. Niechęć do lewicy	200
6.5. Krytyka feminizmu i egzotyzacja „fantastyki kobiecej”	203
6.6. Pole fantastyki, sfera publiczna i gust inteligencki	207
6.7. Podsumowanie	211
Rozdział 7. Zakończenie	213
7.1. Ustanowienie polskiego pola fantastyki	214
7.2. Zakres autonomii pola	217
7.3. Gust i prestiż w polu heteronomicznym	222
7.4. Dlaczego gust inteligencki ustąpił miejsca popularnemu?	229
7.5. Znaczenie czasopism w polu literackim	232
7.6. Kierunki dalszych badań	235
Aneks	
Rozdział 8. Stan badań	243
8.1. Badania społecznego kontekstu fantastyki	243
8.2. Socjologia literatury	247
8.3. Badania nad pismami literackimi oraz krytyką literacką	251
Rozdział 9. Teoretyczne podstawy badań nad przestrzenią literacką	258
9.1. Relatywna autonomia kultury	258
9.2. Konceptualizacja przedmiotów kulturowych	260
9.3. Konceptualizacja społecznego kontekstu literatury	265
9.3.1. Krótki przegląd zasobu pojęć	265
9.3.2. Zastosowanie teorii pola literackiego	267
9.3.3. Powiązanie koncepcji Pierre’a Bourdieu i Wendy Griswold ..	272
9.4. Pojęcia habitusu, gustu i prestiżu	274
9.5. Czasopisma literackie i krytyka literacka	279
9.5.1. Pojęcie krytyki literackiej	279
9.5.2. Geneza współczesnych pism literackich i ich rola w sferze publicznej	280
Rozdział 10. Założenia metodologiczne	284
10.1. Analiza dyskursu – kwestie teoretyczne i terminologiczne	285
10.2. Socjologiczna analiza dyskursu	287
10.3. Jakościowa analiza treści	288

Załączniki

Spis tabel, wykresów i rysunków	293
Drzewo kodowe	294
Autorzy analizowanych tekstów	296
Bibliografia	298